

Har økonomer løsninger på krisen?

Siden 2008 har den vestlige verden befundet sig i en økonomisk krise. Det startede som en finanskrisen i USA. Årsagen var bl.a. nye risikable finansielle produkter, overdreven optimisme, grådighed og en boligboble, der punkterede. Banker og finansieringsselskaber gik konkurs. Investorer tabte penge og blev nervøse. Tab og usikkerhed spredte sig til Europa. Der opstod mistillid mellem de finansielle institutioner. Det blev vanskeligt at låne penge, og der opstod en likviditetskrise. Staterne hjalp de finansielle sektorer enten ved at overtage virksomhederne, stille garantier eller låne dem penge. Det belastede staternes budgetter. Usikkerhed, mistillid og manglende likviditet medførte, at aktierne raslede ned, forbrug og investeringer blev mindre, efterspørgslen faldt, og virksomhederne fyrede medarbejdere eller gik konkurs. Staternes skatteindtægter faldt og udgifterne til arbejdsløse steg. Krisen udviklede sig fra at være en finans- til en realøkonomisk- til en gældskrise for stater¹.

Økonomer har kun to løsninger. Vi skal enten forbruge eller spare os ud af krisen. Findes der ikke andre løsninger?

Økonomers antagelser

Nationaløkonomi hedder i dag international økonomi på landets handelsskoler. Det er økonomi på makroniveau. Det økonomiske pensum er bygget op omkring nogle få antagelser. Det kan sammenfattes i de *samfundsøkonomiske mål*, et *økonomiske kredsløb* og et *diagram med en efterspørgsels- og udbudskurve*. Denne scene skaber rammen for at forstå problemer og finde løsninger.

De samfundsøkonomiske mål handler om en række mål, der gerne skal være opfyldt, for at det går godt for økonomien². Der skal være *økonomisk vækst*, dvs. at et lands samlede årlige erhvervsmæssige produktion af varer og tjenesteydelser (BNP) stiger over ca. 2,5 pct. *Fuld beskæftigelse* dvs. at ledigheden ikke skal være over ca. 3 pct. *Overskud på betalingsbalancen* dvs. landet sælger mere til udlandet, end det køber fra udlandet. *Priserne skal være stabile*. Nogle økonomer mener, at det er et mål, at der er *balance på statens budget*. Moderne økonomer finder, at det også er selvstændige mål, at der er en *rimelig social fordeling af goderne*, og at økonomien på langt sigt er *miljømæssig bæredygtig*.

De fleste økonomer og politikere mener, at økonomisk vækst er vigtigst. Der er økonomisk krise, når BNP ikke stiger mere end ca. 1,5 pct. om året. Bemærk, at på trods af, at den samlede erhvervsmæssige produktion stiger betragtes det af økonomer som en krise! I Danmark faldt BNP ligefrem med 5,2 pct. i 2009³. Finansministeriet skønner, at BNP i 2012 bliver på 1,3 pct.⁴ I dag er

¹ Se dokumentarfilmen "Inside Job" af Charles Ferguson, 2010. Også vist på DR2 med titlen Wall Street indefra. Se foredrag med Professor Jesper Rangvid fra CBS med titlen "Årsager til den finansielle krise i 2008?", Danskernes akademi, 17-11-2011, http://www.dr.dk/DR2/Danskernes+akademi/Oekonomi_Ledelse/

² Kureer, Henrik (2010): *International Økonomi, A-niveau*, 2. udgave, Forlaget Systime.

³ *Statistisk Tiårsoversigt 2011*, Danmarks Statistik.

⁴ *Status for Konjunkturudsigterne og de offentlige finanser*, November 2011, Økonomi- og Indenrigsministeriet, Finansministeriet. <http://www.fm.dk/Publikationer.aspx>

der omkring 163.000 bruttoledige eller ca. 6 pct. af arbejdsstyrken⁵. Finansministeriet forventer, at ledigheden vil stige yderligere⁶. Den danske stat har de sidste par år haft store underskud på budgettet. I 2012 bliver det omkring 100 milliarder kr.⁷ Mange andre lande er også i krise efter økonomernes definitioner. I 2012 anslås det, at den økonomiske vækst i EU bliver på under 1 pct. og i USA under 2. pct.⁸. For hele verden skønner The Economist, at væksten bliver på 3 pct.⁹.

Økonomers løsninger

De vigtigste økonomiske mål giver automatisk løsningerne. Der skal i første omgang skabes mere økonomisk vækst.

Økonomer anvender nu det økonomiske kredsløb. Det består forenklet af 4 sektorer. Det er *husholdninger, virksomheder, den offentlige sektor og udlandet*. Sektorerne er forbundet med pile, der illustrerer økonomiske transaktioner. Hvis vi skal have økonomisk vækst, er den klassiske løsning, at virksomhederne skal producere noget mere. Hvordan kan vi få dem til at gøre det? Nogle skal begynde at efterspørge deres varer og tjenesteydelser. Det kan være private husholdninger, der øger forbruget. Den offentlige sektor, der øger varekøb og investeringer. Endelig kan det være udlandet, som får eksporten til at stige.

Inspireret af den engelske økonom John Maynard Keynes¹⁰ foreslår mange økonomer, at staten skal blande sig i forhold til at skabe mere efterspørgsel i samfundet. I en krise skal staten føre en *lempelig finanspolitik*. Midlet er enten, at *øge de offentlige udgifter* ved offentlige investeringer og ansættelser, eller at *sænke statens indtægter* ved skattelettelser.

Offentlig renovering af skoler og veje skaber efterspørgsel. Skattelettelser får husholdninger til at forbruge mere. Husholdningerne må ikke spare pengene op eller anvende dem på udenlandske varer og rejser. Lempelig finanspolitik belaster statens budget på kort sigt. På længere sigt er håbet, at den øgede aktivitet i samfundet giver større skatteindtægter og sænker udgifterne til arbejdsløshedsunderstøttelse.

Andre økonomer er inspireret af liberalismen og de frie markedskræfter. Den offentlige sektor skal gøres mindre, og statens budget bringes i balance ved besparelser. Styringen skal i større udstrækning overlades til det frie marked. Her skaber udbud og efterspørgsel en naturlig ligevægtspris. Konkurrence giver effektivitet. De liberale økonomer mener f.eks., at årsagen til den høje ledighed skyldes, at arbejdskraften er for dyr. Fagforeninger og for høj understøttelse forvrider markedet og mindsker udbuddet af arbejdskraft. De mener, at væksten skabes ved

⁵ *Arbejdsløsheden november 2011*, Nyt Fra Danmarks Statistik, Nr. 3. 6.januar 2012. <http://www.dst.dk/nytudg/14984>

⁶ *Status for Konjunkturudsigterne og de offentlige finanser*, November 2011, Økonomi- og Indenrigsministeriet, Finansministeriet. <http://www.fm.dk/Publikationer.aspx>

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

⁹ *"The world economy"*, The Economist, den 7. Januar 2012.

¹⁰ Pedersen, Kurt (1981): *Den økonomiske teoris rødder*, pp. 147-177, Forlaget System.

deregulering og ved at gøre virksomhederne mere konkurrencedygtige. Selskabsskatten skal nedsættes¹¹.

Er økonomernes løsninger holdbare? Handler det kun om at skabe mere efterspørgsel i form af et øget forbrug og flere investeringer? At øge eksporten og få nedbragt virksomhedernes omkostninger? Kan vi forbruge os ud af krisen?

De frie markeds kræfter

Løsninger fra de liberale økonomer om mindre stat og mere indflydelse til markeds kræfterne er ikke troværdige. Var det ikke deregulering og liberalisering af finanssektorerne, der startede krisen? I 1980'erne mente liberalisterne, at man blot skulle overlade styringen til det frie marked. Grådigheden kom til at herske. Den manglende regulering fik systemet til at bryde sammen¹². Krisen fik ikke de liberale økonomer og finansfolk til at sige "*Lad falde hvad ej kan stå*"¹³. I stedet krævede de hjælp i form af lån og bankpakker betalt af skatteyderne.

På baggrund af simple udbuds- og efterspørgselskurver, mener de liberale udbudsøkonomer, at man blot skal øge udbuddet. Efterspørgslen kommer automatisk og dermed den økonomiske vækst. Det giver en paradoksals logik. Ved f.eks. at afkorte eller sænke dagpenge- og kontanthjælpssatser opstår der et større udbud arbejdskraft¹⁴. Det fører automatisk til flere arbejdspladser! Altså, udbud skaber efterspørgsel! Men er det sandt? På det danske boligmarked er udbuddet af lejligheder og huse rekord stort, men har det skabt mere efterspørgsel og flere handler?¹⁵.

Knappe goder og ressourcer

Ordet økonomi stammer fra græsk, og betyder *at føre husholdning*¹⁶. Økonomi handler om, at der er *knaphed på goder eller ressourcer*¹⁷ og mange behov. Det gælder for en husholdning, virksomhed eller et samfund. Økonomer beskæftiger sig med, hvordan goder og ressourcer fordeles og anvendes effektivt. Der skal foretages prioriteringer og træffes valg¹⁸.

På trods af krisen råder vi stadig over ressourcer. Der fødes endnu børn i Danmark. Siden 2007 har der været en årlig befolkningstilvækst på ca. 30.000 personer¹⁹. Danmark har stadig en

¹¹ Tankegangen findes bl.a. hos den liberale tænketank CEPOS. Se f.eks. "*Dansk skattetryk som i Euroland: Marginalskat på 32 pct. og selskabsskat på 12 pct.*", 8. august 2011, <http://www.cepos.dk>

¹² Se dokumentarfilmen "*Inside Job*" af Charles Ferguson, 2010. Også vist på DR2 med titlen Wall Street indefra.

¹³ Citat af den danske liberale statsminister fra 1926-29 Madsen Mygdal, "*Venstres 11 statsministre. Indflydelse gennem mere end 100 år*". Venstre.

¹⁴ Tankegangen findes bl.a. hos den liberale tænketank CEPOS. Se f.eks. "*Højere dagpengesats – et fejlskud*", Notat 12.12.2008. <http://www.cepos.dk/>

¹⁵ Se grafik, som viser udbud af boliger og antal tinglyste salg, Jyllands-Posten, "*Danmark klar til vækst*", den 7. januar 2012, Erhverv p. 7.

¹⁶ Kureer & Frederiksen, (2008). Samfundsfag C, 2. udgave, Systime, p. 207 i kap. 16 om Samfundsøkonomiske mål.

¹⁷ Alhøj, Erik; Otkjær, Tage; (1996): Samfundsøkonomi – dansk økonomi i international sammenhæng, 2. udgave, Columbus.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Laveste dødstal siden 1977, Nyt Fra Danmarks Statistik, Nr. 525, 9. november 2011. <http://www.dst.dk/nytudg/14940>

størrelse på ca. 43.000 kvadratkilometer. De drastiske prisfald på landbrugsjord har ikke fået jorden til at forsvinde. De faldende boligpriser har ikke fået lejligheder og parcelhuse til at emigrere. Sommerhuse og både, der blev købt før krisen, findes stadig. Krisen har heller ikke taget færdigheder og viden fra den enkelte dansker. Flere får en lang videregående uddannelse²⁰. Naturligvis har krisen medført, at goder er blevet omfordelt. Huse har skiftet ejer, både er blevet solgt, virksomheder er lukket, men ingen danskere er døde, fordi den årlige vækst i BNP er faldet. Faktisk er det lettere for unge familier at købe et hus. Drømmen om egen (brugt) båd eller (ældre) sommerhus er blevet mulig for andre danskere.

Er løsningen på krisen virkelig, at danske husholdninger skal forbruge noget mere? At optimismen skal komme tilbage, og danskerne igen for alvor begynder at efterspørge huse, biler, sommerhuse, både, cafebesøg, dyrt kød og elektroniske gadgets? Det var tankegangen bag VK regeringens udbetaling af SP-midler i 2009, og S-SF-RV's kommende udbetalinger af efterlønsbidrag.

Skaber øget forbrug flere goder og ressourcer? Det er naturligvis bestemt af, hvordan goder og ressourcer defineres. Hvis goder er speedbåde, firehjulstrækkere, årgangsvine, samtalekøkkener, fladskærme, smartphones osv. vil en øget efterspørgsel skabe flere goder. Men hvad med knappe ressourcer som olie, kul og metaller i jorden, som ikke er fornybare? Hvad med ren luft og rent vand i fjorde, søer, åer, havet og i jorden. Hvad med antallet og mangfoldigheden af dyr og planter? Måske er det kun godt, at der her i krisen kører færre lastbiler med varer på vejene. At der sejler færre containerskibe på havene. At der bygges færre sommerhuse ved kystlandskaberne. At der sejles mindre speedbåd på fjordene. At der sælges færre firehjulstrækkere.

For det senmoderne menneske er goder stilhed, tid, venskaber, omsorg og kærlighed. Mennesker dør. Tid er en vigtig ikke fornybar ressource. Måske er det kun godt, at mennesker i krisen får mindre travlt. Mange goder og ressourcer indgår overhovedet ikke i økonomernes BNP.

Et billede på den globale økonomiske krise kunne være et større sejlskib, der er på vej over Atlanten. Skibet bliver fanget i kalmebæltet, hvor vinden er borte. Skibet ligger stille og søfolkernes aktivitet er lille. Der kan fortælles mange beretninger om, hvordan søfolk bliver irritable og utålmodige. Der er krise. Hvordan skabes der aktivitet? Nogle foreslår (efterspørgselsøkonomer), at man holder en fest og begynder at bruge af den knappe proviant. Der vil opstå aktivitet, men senere på rejsen vil søfolkene mangle provianten. Det kan føre til sult, sygdom og død. Andre vil ikke gribe ind (liberalisterne). Nogle af søfolkene er stadig beskæftigede. Navigatøren tager bestik og kokken laver mad. Matroserne må klare sig selv og finde sig i lediggang. Hvad er løsningen? Det er at skabe ny og anderledes aktivitet, hvor alle kan deltage. Dækket skal vaskes og lønningen males. Messing skal pudses og kakerlakker jages. Når mørket falder på, skal der synges, spilles, læses og fortælles historier. Besætningen vil nyde de nye aktiviteter og glemme, at skibet ikke bevæger sig. Krisen er borte.

²⁰ <http://www.statistikbanken.dk/krhfu1>

Alternative løsninger

Løsningen på den økonomiske krise er ikke at skabe et nyt opulent og hedonistisk privat- og offentlig forbrug. Løsningen er ikke at deregulere og give mere magt til de frie markeds kræfter.

Vi kan starte med at udnytte det vi allerede har, fremfor at smide væk. Kan de gamle møbler ombetrækkes? Kan det nedslidte køkken males? Kan vi nøjes med en brugt båd, bil eller sommerhus? Kan goderne sættes i stand med venners hjælp? Kan vi selv reparere støvsugeren, glattejernet eller computeren? Kan der opstå en ny industri, som specialiserer sig i at renovere brugte forbrugsgoder anskaffet under højkonjunkturen? Handlen er i fuld gang i genbrugsforretninger, aviser og på online aktioner.

Løsningen er at tænke økonomisk. Vi skal værne om ressourcerne og foretage en prioritering. Vi skal ikke bare skabe mere efterspørgsel, men ny og anderledes efterspørgsel efter nye produkter og tjenesteydelser. Vi skal efterspørge goder som ren luft, stilhed, tid, gode sociale relationer, omsorg og kærlighed. Vi skal efterspørge nabosnak, besøg hos ældre familiemedlemmer, leg med børnene, løbeture i skoven og sport i klubben. Vi skal efterspørge fysisk og psykisk sundhed. Vi skal efterspørge oplevelser, der ikke belaster de knappe ressourcer. Vi skal efterspørge produkter, der indeholder cleantech. Produkter, der er energieffektive, og som drives af sol, vind og biobrændsel.

Tiltagene vil næppe gavne BNP og få os ud af økonomernes krise, men det vil give os en bevidsthed om knappe ressourcer og få os til at tænke økonomisk. Mange af goderne kan markedet ikke fordele, da de ikke prissættes. Politikerne skal i nogen udstrækning sørge for, at alle får adgang til ren luft, omsorg, oplevelser og meningsfulde aktiviteter. Fordelingen skal også ske på nanoplan mennesker i mellem. Du kan selv medvirke til at din familie, venner og naboer oplever opmærksomhed, omsorg og kærlighed. At der bliver liv om bord på trods af at skibet ikke bevæger sig.

En ny verden dukker op, hvor vi pludselig får tid til at tale med naboer og medpassagerer. En verden, hvor familier blomstrer, skilsmisser falder, børn bliver gladere og færre lykkepiller udskrives. En verden, som ikke kun handler om at jage ligegyldige forbrugsgoder med det formål at holde økonomien i gang på makroniveau. Det bliver en verden, som er styret af almindelig mennesker på nanoniveau. En verden, som vi med god samvittighed kan overgive til fremtidige generationer. Økonomer har ikke løsninger på krisen, men er snarere en del af problemet.

Januar 2012

Copyright © på artiklen. Noter må gerne fjernes. Ord 2000

Peter Gorm Larsen

Lektor og underviser i international økonomi og samfundsfag, EUC Nordvest

Cand. Scient. Pol.; Master i Evaluering

Hortensiavej 33, 7700 Thisted